

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 4) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้ที่มาสวนเกี่ยวข้องที่มีต่อรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย ดำเนินการโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ความสามารถด้านการศึกษาชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และวิเคราะห์ สังเคราะห์ เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลก

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย ขั้นตอนการดำเนินงาน 2 ขั้นตอนย่อย คือ

1) การร่างรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ และ 2) การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน วิพากษ์รูปแบบเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นที่เกี่ยวกับรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น นำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ไปทดลองใช้ในโรงเรียนวัดตาปะขาวหาย ในปีการศึกษา 2552 ภาคเรียนที่ 2 ในระยะเวลา 1 เดือน โดยครูผู้สอนจำนวน 15 คน ซึ่งเป็นครูผู้สอนในระดับชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นผู้นำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นเป็นแนวทางในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้

และแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้และนำไปทดลองใช้ แบบแผนการวิจัยที่ใช้คือแบบแผนการวิจัยเชิงทดลองแบบกลุ่มเดียววัดผลหลังทดลอง การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้ ใช้วิธีการสอบถามและสัมภาษณ์ครูและนักเรียนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในนำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ รวมทั้งการใช้วิธีการสังเคราะห์เอกสารผลการบันทึกการจัดการเรียนรู้ของครู เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามความพึงพอใจของครูที่มีต่อการอบรมเชิงปฏิบัติการ แบบประเมินคุณภาพของหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ แบบประเมินทักษะการสืบค้นและนำเสนอความรู้ของนักเรียน แบบบันทึกผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ และแบบสัมภาษณ์ครูและนักเรียนในประเด็นเกี่ยวกับผลการเรียนรู้ของนักเรียน

ขั้นตอนที่ 4 การศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินการโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มและความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อการนำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียน แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน และแบบสัมภาษณ์นักเรียน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนวัดตาปะขาวหาย ในปีการศึกษา 2552 ภาคเรียนที่ 2 รวมจำนวน 15 คน และนักเรียนระดับชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 50 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณดำเนินการโดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอผลการวิเคราะห์โดยใช้ตารางประกอบคำบรรยาย ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

1. จากข้อมูลพื้นฐานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลก พบว่าจังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย ทั้งด้าน แหล่งโบราณคดี โบราณสถานและโบราณวัตถุ และสถานที่สำคัญศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การประกอบอาชีพต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสิ่งประดิษฐ์ เครื่องปั้นดินเผาหรือการประกอบอาหาร ส่วนผลการศึกษาริบทชุมชนที่ตั้งของโรงเรียนที่เป็นกลุ่มทดลอง คือ ชุมชนวัดตาปะขาวหายนั้น ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำน่านด้านตะวันออก ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลกไปทางทิศเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร ตามเส้นทางหลวงสายพิษณุโลก-ตำบลหัวรอ บริเวณชุมชน

ตาปะขาวหาย จัดเป็นชุมชนเขตชานเมือง หรือชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชาชนอพยพมาจากถิ่นอื่น ๆ อยู่อาศัยเพื่อประกอบอาชีพรับราชการ รับจ้างโรงงาน ตั้งร้านค้าขาย ความเป็นอยู่และลักษณะนิสัยประชาชน มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี รักพวกพ้อง ช่วยเหลือกิจการงานของชุมชนดีมาก

2. รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องการศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น จากข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปได้ว่ารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับชุมชนนั้น ไม่ควรยึดรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งตายตัว ควรมีความยืดหยุ่น และเขียนกรอบอย่างกว้างๆ เพื่อที่จะนำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้กับสถานที่อื่นๆ โดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ควรมีลำดับขั้นตอน มีทฤษฎีการเรียนรู้รองรับ และควรให้ผู้เรียนได้ไปศึกษาสภาพจริงจากแหล่งข้อมูลที่มีอยู่ด้วยตนเอง เพื่อที่จะได้เกิดความรู้ ความเข้าใจและเกิดองค์ความรู้อย่างแท้จริง ซึ่งสามารถสรุปเป็นรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ 9 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) วิเคราะห์หลักสูตร วิเคราะห์แหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดทำแผนการเรียนรู้ เครื่องมือวัดและประเมินผล
- 2) กระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญขององค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) กำหนดประเด็นที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ความรู้ /ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 5) ศึกษาเอกสารหรือค้นคว้าหาความรู้ตามประเด็นที่สนใจ
- 6) วางแผน/ออกแบบการศึกษาค้นคว้า
- 7) ลงมือปฏิบัติ / ศึกษาค้นคว้า
- 8) เขียนรายงานผลการศึกษา และ
- 9) นำเสนอผลงาน / จัดนิทรรศการ โดยขั้นตอนที่ 1 ถึง ขั้นตอนที่ 3 เน้นบทบาทของผู้สอนเป็นหลัก ส่วนตั้งแต่ขั้นตอนที่ 4 ถึงขั้นตอนที่ 9 เน้นบทบาทของผู้เรียนเป็นหลัก

สำหรับผลการตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ข้อสรุปว่า รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีความเหมาะสม และสามารถเป็นแนวทางสำหรับการจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า หลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เรียนมีผลการประเมินที่แสดงถึงการเกิดการเรียนรู้ ดังนี้

3.1 ผลประเมินทักษะกระบวนการกลุ่มของผู้เรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การร่วมกันวางแผนพัฒนา รองลงมาคือ เป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี และทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ยอมรับข้อสรุปและผลงานของกลุ่มและร่วมปรับปรุงงาน และแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล

3.2 ผลการประเมินทักษะการสืบค้นความรู้และการนำเสนอผลงานของผู้เรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มี คือ การเก็บและรวบรวมข้อมูล รองลงมา คือ การจัดทำอุปกรณ์ประกอบการนำเสนอผลงานได้อย่างเหมาะสม สื่อทางคอมพิวเตอร์ และอื่นๆ และ การสืบค้นและเข้าถึงข้อมูล ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ คุณภาพของข้อมูล และมีการเรียงลำดับเนื้อหาในการนำเสนอได้อย่างเหมาะสม มีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน

ทั้งนี้จากข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งได้จากข้อมูลการสนทนากลุ่ม และการสังเคราะห์บันทึกหลังสอนของครู พบว่าหลังการใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้น องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ให้ข้อมูลสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณว่า ภายหลังจากจัดกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนมีความรู้ในเนื้อหาของรายวิชาที่เรียน และความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนและตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีทักษะกระบวนการทำงาน และทักษะการสืบค้นความรู้ การนำเสนอรายงาน ตลอดจนสามารถทำงานกลุ่มร่วมกันได้เป็นอย่างดี มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน ทำให้งานสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย และยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อน

4. ผลการศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า รายการที่นักเรียนมีความพึงพอใจมากที่สุด คือ นักเรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ตามศักยภาพและตามที่สนใจ รองลงมาได้แก่ เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากเหตุการณ์จริง และได้ลงมือปฏิบัติจริง และครูมีสื่อ เอกสาร แหล่งการเรียนรู้ มาประกอบการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายและพอเพียง ตามลำดับ ส่วนรายการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ซักถาม ความรู้ เพื่อให้มีความเข้าใจก่อนการปฏิบัติ รองลงมาได้แก่ นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และนักเรียนมีความพึงพอใจในผลงานของตนเองและของกลุ่มตามลำดับ

จากข้อมูลเชิงคุณภาพได้สะท้อนให้เห็นถึงความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ ของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนที่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นในงานวิจัยนี้เป็นรูปแบบที่น่าสนใจ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกสนุก มีเจตคติที่ดี ได้ฝึกปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้เรื่องการวางแผนการทำงาน การเขียนโครงการ นอกจากนี้แล้วการเข้าร่วมโครงการในครั้งนี้ยังทำให้ครูในโรงเรียนมีโอกาสดำเนินการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ และระหว่างการทำโครงการวิจัยยังมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยและนิสิตระดับปริญญาโทที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัยได้เข้ามามีบทบาทติดตามและให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อทางบวกที่ทำให้ครูเกิดการตื่นตัวและให้ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมและพัฒนากิจการศึกษาระบบการเรียนรู้ของครูอย่างดียิ่ง ส่วนผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักเรียนได้แสดงความคิดเห็นต่อจัดกระบวนการเรียนรู้ของครูว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครู ทำให้นักเรียนรู้สึกสนุก ได้เรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ทำงานร่วมกับเพื่อนและมีโอกาสได้ออกไปเรียนรู้นอกสถานที่

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากข้อมูลพื้นฐานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลก พบว่าจังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย ทั้งนี้เป็นเพราะจังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน จึงมีมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญทั้งด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดี แหล่งทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในจังหวัดพิษณุโลก

2. ผลการสร้างรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ พบว่า รูปแบบที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้ ซึ่งการที่ผลการวิจัยปรากฏออกมาเช่นนี้ อาจเป็นเพราะการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีการนำผลการศึกษาระดับชั้นตอนแรกมาใช้ในการยกวางรูปแบบนอกจากนี้รูปแบบที่สร้างขึ้นก็มีลักษณะกว้างๆ ที่ผู้นำรูปแบบไปใช้สามารถประยุกต์ ดัดแปลงให้เหมาะสมกับบริบทของตนเอง ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ จึงส่งผลให้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้ ซึ่งขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามรูปแบบนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนหลักที่สำคัญตามกระบวนการจัดการเรียนรู้ทั่วไป แต่อาจมีรายละเอียดต่างกัน ดังเช่น ผลงานของนิวัฒน์ มาสุวรรณ และคณะ (2547) ที่ศึกษาพบว่า รูปแบบและวิธีการประยุกต์ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นสร้างความเข้าใจ และความร่วมมือ ประกอบด้วยการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของท้องถิ่นและสร้าง

ความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้อง 2) ขั้นตอนจัดทำแผนจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย การจัดทำแผนการเรียนรู้ที่เหมาะสมและการเตรียมสื่ออุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ 3) ขั้นตอนดำเนินการจัดการเรียนรู้และประเมินผล ประกอบด้วย การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแบบยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การประเมินผลการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ 4) ขั้นตอนหลังการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย การเผยแพร่ผลการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมของผู้เรียนสู่ชุมชน และการปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบ พบว่า รูปแบบที่สร้างขึ้นสามารถ นำไปใช้บูรณาการ ร่วมกับการเรียนการสอนได้และส่งผลต่อผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถทางวิชาการ คือ ความรู้ในเนื้อหาสาระวิชา ตามมาตรฐานของหลักสูตร และความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แล้ว ยังส่งผลต่อเจตคติของนักเรียน คือ ทำให้นักเรียนมีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีนิสัยในการทำงาน และ ทักษะในการค้นหาความรู้ ด้วยตนเอง ซึ่งการที่ผลการ วิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกระบวนการใน การพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างเป็นระบบและถูกต้องตามหลักการของ กระบวนการวิจัยพัฒนา จึงทำให้รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้มีคุณภาพสามารถนำไปใช้ได้ ในการจัดการเรียนการสอนจริง และก่อนที่จะให้ครูได้นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้จริงนั้นผู้วิจัย ได้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาผู้บริหารและครูให้มีความรู้ความสามารถในการวางแผน เพื่อออกแบบการจัดการเรียนรู้และสร้างเจตคติที่ดีต่อการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบนี้ก่อน ดังจะเห็นได้จากผลการประเมินหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของครู ที่ครูได้จัดทำขึ้น

ทั้งนี้จากผลการนำรูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนจริง นั้นได้พบว่าวิธีการในการสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้กับการจัดการกระบวนการ เรียนรู้ในแต่ละระดับชั้นมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะต้องประยุกต์ให้เหมาะสมกับวัยของนักเรียน ซึ่งผลการศึกษานี้เป็นไปตามทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสุข ที่ว่าการจัดการเรียนการสอนให้ ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน ผู้สอนต้องเข้าใจผู้เรียนทั้งความต้องการพื้นฐานและความแตกต่าง ระหว่างบุคคล แล้วช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบความสามารถของตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดง ความสามารถ ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข เมื่อผู้สอนจัดการเรียนการสอนให้สนุกแปลกใหม่และ กระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจติดตาม และยินดีจะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองในสิ่งที่ตนสนใจ (กิตยวดี บุญชื้อ และคณะ, 2541, หน้า 15-17 ; ญัฐกาญจน์ อ่างทอง และคณะ (2544, หน้า 52-53)

จากผลการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้พบว่า การจัดการกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ทำให้ผู้เรียน มีความรู้ เจตคติ และ

ทักษะในการทำงาน และการแสวงหาความรู้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ในงานวิจัยนี้ ถึงแม้จะกำหนดไว้อย่างกว้าง มีความยืดหยุ่น แต่ก็เน้นการฝึกปฏิบัติในเรื่อง การสืบเสาะ แสวงหาความรู้ การสืบค้นความรู้ การพัฒนาทักษะกระบวนการกลุ่ม รวมทั้งการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยยึดว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ และการเผชิญสถานการณ์ ผลการศึกษาในครั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชนี เขียวเงิน (2546) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะความสามารถทางสังคม โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ จากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งพบว่า นักเรียนมีทักษะ ทางสังคมเพิ่มมากขึ้น รับประทานอาหารในการปฏิบัติงานกลุ่มร่วมกัน มีความรับผิดชอบในการทำงาน วางแผนเป็น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และมีผลงานอยู่ในระดับคุณภาพดี เป็นผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น นอกจากนี้การนำเนื้อหาภูมิปัญญาไทยเข้ามาประยุกต์ยังเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติคิดเป็น ทำเป็น ทำให้การเรียนรู้มีความหมายมากขึ้นเพราะนักเรียนได้เรียนรู้อย่างเข้าใจ และสามารถเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง เกิดความสุขและสนุกกับการเรียน และช่วยกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจและตั้งใจเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของนุชนาฏ รัตนะรังสรรค์ (2549) ที่ศึกษา พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ทักษะปฏิบัติ และพัฒนาการเรียนรู้ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นของเรา กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนที่เรียนโดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับกรมวิชาการ (2542) ที่พบว่า โรงเรียนที่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนส่งผลให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของชุมชนมากขึ้น สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปช่วยเหลือครอบครัวและชุมชน ทำให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชน และการเรียนการสอน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของลลิตา วิบูลย์ชริยกุล (2547) ที่ศึกษาพบว่าความสามารถทางการพูดนำเสนอเป็นภาษาอังกฤษ และความตระหนักในภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักเรียนที่เรียนแบบประสบการณ์ที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

จากการสังเคราะห์รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้จากแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครู พบว่าวิธีการที่ครูส่วนใหญ่จะเป็นการให้นักเรียนสืบค้นองค์ความรู้จากอินเทอร์เน็ต การค้นคว้าจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ การสอบถามความรู้จากวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่น หรือผู้ปกครองของนักเรียนเอง สำหรับระดับชั้นที่สูงขึ้น เช่น ระดับชั้นมัธยมศึกษา อาจมีการมอบหมายให้นักเรียนไปสำรวจ หรือศึกษาค้นคว้านอกเวลา นอกสถานที่ได้ เพราะนักเรียนมีความพร้อมและทักษะการสืบค้นองค์ความรู้ และการดูแลรักษาความปลอดภัยของตน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างความรู้ ที่มุ่งส่งเสริมความถนัด ความสนใจ ผู้เรียนได้ปฏิบัติงานกลุ่มร่วมกันสืบค้นองค์ความรู้ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการกำหนดเป้าหมายหลักในการทำงาน กำหนดสาระความรู้หลักภายในกลุ่มของตน สืบค้นองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ อย่างหลากหลาย เช่น จากภูมิปัญญาท้องถิ่น จากสื่อมัลติมีเดีย จากการปฏิบัติจริงตามความสนใจ ได้เรียนจากเพื่อน ได้แลกเปลี่ยนถึงวิธีการทำงานที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำไปพัฒนางานของตนเอง จนเกิดงานชิ้นใหม่ด้วยตนเอง

หากพิจารณาในประเด็นขององค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักเรียนได้ค้นพบในการวิจัยครั้งนี้ อาจดูเหมือนว่าจะยังไม่ชัดเจนนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อจำกัดในการวิจัยครั้งนี้หลายประการ ประการแรก คือ ด้านระยะเวลาในการจัดการเรียนรู้ที่ค่อนข้างน้อย ประการที่สอง คือ ระยะเวลาสำหรับการฝึกทักษะเพื่อในการสืบค้นองค์ความรู้ให้กับนักเรียนในการแสวงหาและค้นหาความรู้ด้วยตนเองยังมีอยู่อย่างจำกัด อย่างไรก็ตามผลการวิจัยในครั้งนี้ได้สะท้อนถึงศักยภาพของผู้เรียนในประเด็นเกี่ยวกับการเกิดทักษะกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ที่เป็นวิธีการเรียนรู้ที่เริ่มจากผู้เรียนที่ได้มีความพยายามหาทางค้นหาคำตอบด้วยวิธีการที่เป็นระบบมีการค้นหาคำตอบ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง รู้จักการรวบรวมข้อมูล มีความสามารถในการจัดการข้อมูลต่างๆ รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้คำตอบ ในประเด็นที่ตนสนใจศึกษา อันจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถค้นหาและสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง เกิดความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ มีการวางแผนการทำงาน รู้จักที่จะใช้ศักยภาพของเพื่อนในกลุ่มมาทำให้ผลงานเกิดประสิทธิภาพ และเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สามารถทำงานเป็นทีมได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. การดำเนินการให้ครูผู้สอนมีความรู้ความสามารถในการศึกษาชุมชน และบูรณาการภูมิปัญญาเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน นับว่ามีความสำคัญ ดังนั้นเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างแท้จริงจึงควรมีการเตรียมความพร้อมเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับครูก่อนในเบื้องต้น
2. ในระหว่างการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูควรเน้นทักษะกระบวนการกลุ่ม โดยเฉพาะการกระตุ้นให้ผู้เรียนร่วมกันสืบค้นความรู้ แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนๆ ครู ผู้ปกครอง ชุมชนหรือท้องถิ่น จึงจะทำให้การจัดการกระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ
3. จากผลการวิจัยพบว่าครูมีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการเรียนรู้อยู่แล้ว ทางฝ่ายบริหารและหน่วยงานต้นสังกัดควรหาทางสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ การกำหนดระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่เป็นข้อจำกัดในการพานักเรียนศึกษาชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งจัดเวลาในการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่น เพื่อให้ครูมีเวลาไปศึกษาชุมชนอย่างแท้จริง
4. สถานศึกษาควรจัดทำระบบสารสนเทศ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หรือศูนย์ข้อมูลพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
5. เพื่อให้การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นประสบความสำเร็จสูงสุดควรมีการจัดในลักษณะของโครงการหรือค่ายกิจกรรม และมีการกำหนดหลักสูตรและรูปแบบในการสืบค้นองค์ความรู้ในกิจกรรมแต่ละกิจกรรม โดยอาจกำหนดเป็นฐานกิจกรรม ทั้งนี้เพื่อมิให้ครูรู้สึกว่าเป็นภาระงานเพิ่ม ก้าวสอนไม่ทัน แต่เป็นโครงการพิเศษที่แทรกเข้าไป พร้อมกับมีการจัดสรรงบประมาณสำหรับทำโครงการประกอบ
6. ควรมีการวางแผนในการกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการเรียนรู้ หรือการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีความหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของผู้เรียนและห้องเรียนในแต่ละพื้นที่และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูควรปลูกฝังค่านิยมและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาเหล่านั้น เพื่อให้ให้นักเรียนได้รู้จักคุณค่าของบรรพบุรุษและท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การสืบทอด การรักษา การปกป้อง และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านั้นให้คงอยู่ต่อไป

7. การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาเรื่องใดๆ ก็ตามควรใช้สถานการณ์ปัจจุบันเชื่อมโยงไปสู่ภูมิปัญญาดั้งเดิม สามารถปรับใช้ได้เหมาะสมกับยุคสมัย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง และมีความหมาย ไม่ควรนำสิ่งที่ห่างไกลจากตัวผู้เรียนมากเกินไปมาสอน เพราะจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายและไม่เห็นคุณค่า ซึ่งอาจจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่มีดีต่อภูมิปัญญาและมองเห็นว่าเป็นเรื่องที่ล้าสมัยได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. โรงเรียนควรมีการสำรวจและจัดทำทะเบียนภูมิปัญญา ในแต่ละด้านเพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาระบบสารสนเทศด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้ หรือนำควรมีการนำเนื้อหาสาระที่นักเรียนสืบค้นมาพัฒนาเป็นนวัตกรรม ประเภทหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หรือหนังสืออ่านเพิ่มเติม

2. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอื่นๆ มาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้อย่างหลากหลายและสัมพันธ์กับชีวิตจริงของนักเรียน

3. ควรนำวิธีการสอนโดยใช้สื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นไปศึกษากับตัวแปรด้านอื่นๆ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ในการเรียน ความมีวินัยในตนเอง ความสามารถในการปรับตัว เป็นต้น

4. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการนำเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบอื่น ร่วมกับการสัมภาษณ์ เช่น การสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอยิ่งขึ้นมาสังเคราะห์ ครอบคลุมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน